

KELTAINEN KIRJASTO

**Maailman
kauhea
vihreys**

**Benjamin
Labatut**

KELTAINEN KIRJASTO

BENJAMÍN LABATUT

Maailman kauhea vihreys (2020, suom. 2023)

BENJAMÍN LABATUT

Maailman kauhea vihreys

Suomentanut

ANTERO TIITTULA

tammi

80 VUOTTA

Suomen Kulttuurirahasto on tukenut teoksen suomentamista.

Espanjankielinen alkuteos *Un verdor terrible* ilmestyi 2020.

Copyright © Suhrkamp Verlag Berlin 2020

All rights reserved by and controlled through

Suhrkamp Verlag Berlin on behalf of Puentes Agency.

Suomenkielinen laitos © Antero Tiittula ja Tammi 2023

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

ISBN 978-952-04-4176-0

Painettu EU:ssa

Preussinsininen

Nürnbergin oikeudenkäyntien alla lääkärit panivat tutkimuksessaan merkille, että Hermann Göringin sormen- ja varpaankynnet olivat värjäytyneet kirkkaanpunaisiksi. He arvelivat virheellisesti, että väri johtui Göringin riippuvuudesta dihydrokodeiiniin, kipulääkkeeseen, jota hän käytti yli sata tablettia päivässä. William Burroughsin mukaan aineen vaikutus on samankaltainen kuin heroiinilla ja ainakin kaksi kertaa voimakkaampi kuin kodeiinilla, mutta siinä on samanlainen sähköistävä särmä kuin kokaiinilla. Näin ollen yhdysvaltalaislääkärit joutuivat vieroittamaan Göringin ennen kuin hän pystyi saapumaan oikeuden eteen. Se ei ollut helppoa. Kun liittoutuneet olivat vanginneet Göringin, hänellä oli ollut matkalaukussaan paitsi kynsilakkaa, jota hän käytti naamioituessaan keisari Neroksi, myös yli kaksikymmentätuhatta annosta lempihuumettaan, lähes kaikki mitä Saksan lääketeollisuudella oli toisen maailmansodan lopussa jäljellä. Göringin riippuvuus ei ollut

poikkeuksellista laatua: käytännössä kaikki Wehrmachtin sotilaat saivat metamfetamiinitabletteja osana muonannoksiaan. Lääke tunnettiin kauppanimellä Pervitin, ja sotilaat käyttivät sitä pysyäkseen hereillä viikkokausia. He olivat täysin sekaisin, vuoroin maanisen raivon vallassa ja vuoroin painajaismaisessa horteessa, ja jotkut kokivat myös rajuja euforian purkauksia: ”Vallitsee täydellinen hiljaisuus. Kaikesta tulee vähäpätöistä ja epätodellista. Tunnen olevani täysin painoton, niin kuin leijuisin lentokoneeni päällä”, kirjoitti eräs Luftwaffen lentäjä vuosia myöhemmin, ikään kuin olisi muistellut jumalallisen näyn hiljaista hurmiota eikä sodan viheliäisyyttä. Saksalainen kirjailija Heinrich Böll lähetti rintamalta perheelleen useita kirjeitä, joissa hän pyysi toimittamaan lisää kyseistä lääkettä: ”Täällä on rankkaa”, hän kirjoitti vanhemmilleen yhdeksäs marraskuuta 1939, ”joten toivottavasti ymmärrätte, jos pystyn kirjoittamaan teille vain joka toinen tai kolmas päivä. Tänään kirjoitan etupäässä pyytääkseni teiltä lisää Pervitiniä... Rakkaudella, Hein.” Toukokuun kahdentenkymmenentenä 1940 hän kirjoitti heille jälleen pitkän ja vuolaan kirjeen, joka päättyi samaan pyyntöön: ”Voisitteko hankkia minulle hiukan lisää Pervitiniä, jotta sitä olisi pikkuisen hätävaraksi?” Kaksi kuukautta myöhemmin hänen vanhempansa saivat postissa yhden vapisevalla käsialalla kirjoitetun rivin: ”Jos on millään muotoa mahdollista, olkaa niin kilttejä ja lähettäkää minulle lisää Pervitiniä.” Nykyään tiedetään, että metamfetamiini toimi Saksan ylivoimaisen Blitzkriegin polttoaineena ja että monet sotilaat kärsivät

psykoottisista kohtauksista samalla kun tunsivat kitkerien tablettien sulavan suussaan. Kolmannen valtakunnan ylimmät johtajat sen sijaan maistoivat jotain aivan muuta, kun liittoutuneiden tulimyrsky sammutti salamasodan, Venäjän talvi jäädytti tankkien telaketjut ja Führer määräsi tuhoamaan valtion rajojen sisäpuolelta kaiken arvokkaan, jotta valloittajajoukoille jäisi vain poltettu maa. Edessä oli täydellinen tappio – kauhukuva, jonka he olivat maailman ylle luoneet, oli vienyt heistä voiton – ja niinpä natsijohtajat valitsivat nopeimman ulospääsyn, puraisivat rikki syanidikapselinsa ja tukehtuivat makeaan mantelintuoksuun, jota tuo myrkky levittää.

Itsemurhien aalto pyyhkäisi Saksan yli sodan viimeisinä kuukausina. Berliinissä pelkästään huhtikuussa 1945 jopa kolmetuhatta kahdeksansataa ihmistä tappoi itsensä. Pienessä kylässä nimeltä Demmin, noin kolme tuntia pääkaupungista pohjoiseen, asukkaisiin iski yleinen paniikki, kun saksalaisjoukot räjäyttivät vetäytyessään sillat, jotka liittivät kylän muuhun maahan, jolloin kyläläiset jäivät eristyksiin kolmen joen väliselle kaistaleelle ja täten alttiiksi puna-armeijan julmuuksille. Vain kolmessa päivässä sadat miehet, naiset ja lapset riistivät henkensä. Kokonaisia perheitä käveli Tollensen virtaan lieka vyötäisillään kuin aikeissa osallistua johonkin hirvittävään köydenvetokilpaan, ja pienimmät lapset kantoivat kiviä koulurepuissaan. Sekasorto saavutti sellaiset mittasuhteet, että venäläisjoukot, jotka olivat siihen saakka keskittyneet ryöstämään asuintaloja, polttamaan rakennuksia ja raiskaamaan naisia, saivat käskyn hillitä itsemurhaepidemiaa.

He joutuivat kolmeen otteeseen pelastamaan eräänkin naisen, joka yritti hirttäytyä puutarhassaan kasvavan valtavan tammen oksaan sen jälkeen kun oli haudannut saman puun alle kolme lastaan, joille oli viimeisenä ateriana syöttänyt rotanmyrkyllä höystettyjä pikkuleipiä. Nainen selvisi hengissä, mutta tyttöä, joka vuoti kuiviin viillettyään veitsellä auki ensin vanhempiensa ranteet ja sitten omansa, sotilaat eivät onnistuneet pelastamaan. Sama kuolemanvietti otti vallan natsiliikkeen ylimmästä johdosta: viisikymmentäkolme maavoimien, neljätoista ilmavoimien ja yksitoista merivoimien kenraalia riisti oman henkensä, samoin opetusministeri Bernhard Rust, oikeusministeri Otto Thierack, sotamarsalkka Walter Model, ”aavikkokettu” Erwin Rommel sekä tietysti Führer itse. Toiset, kuten Hermann Göring, epäröivät ja jäivät kiinni elävinä, mutta he onnistuivat vain hie-man lykkäämään väistämätöntä. Kun lääkärit olivat todenneet Göringin oikeudenkäyntikelpoiseksi, Nürnbergin tuomioistuin määräsi hänet hirtettäväksi. Hän pyysi tulla teloitetuksi ampumalla, sillä hän ei halunnut kuolla niin kuin tavallinen rikollinen. Kun hän sai tietää, ettei hänen viimeinen toiveensa toteutuisi, hän tappoi itsensä puremalla rikki syanidiampullin, jonka oli kätkenyt hiusvoidepulloon, ja jätti pullon viereen viestin, jossa kertoi, että oli päättänyt kuolla mieluummin oman käden kautta, ”niin kuin suuri Hannibal”. Liittoutuneet koettivat pyyhkiä viimeisetkin jäljet hänen olemassaolostaan. Lasinsirut poistettiin hänen huuliltaan ja hänen vaatteensa, henkilökohtaiset tavaransa ja alaston ruumiinsa

lähetettiin Müncheniin Ostfriedhofin kunnalliseen krematorioon. Siellä yksi uuneista sytytettiin Göringin polttamiseksi, ja hänen tuhkinsa sekoittui tomuun, jota oli jäänyt tuhansista Stadelheimin vankilassa giljotiinilla teloitetuista poliittisista vangeista ja natsihallinnon vastustajista, *Aktion T4* -eutanasiaohjelman nimissä murhatuista vammaisista lapsista ja psykiatrisista potilaista sekä keskitysleirien lukemattomista uhreista. Se vähä, mitä hänen ruumiistaan jäi jäljelle, levitettiin keskiyön hiljaisuudessa Wenzbachin virtaan, vähäpätöiseen puuroon, joka oli valittu kartalta sattumanvaraisesti, jotta Göringin hautapaikka ei muodostuisi pyhiinvaelluskohteeksi tuleville sukupolville. Mutta kaikki ponnistelu oli turhaa: vielä tänäkin päivänä keräilijät ympäri maailmaa vaihtavat keskenään esineitä, jotka ovat kuuluneet viimeiselle suurelle natsijohtajalle, Luftwaffen ylikomentajalle ja Hitlerin luonnolliselle seuraajalle. Kesäkuussa 2016 eräs argentiinalaismies maksoi yli kolmetuhatta euroa valtakunnanmarsalkan silkkialushousuista. Muutamaa kuukautta myöhemmin sama mies käytti kaksikymmentäkuusituhatta euroa kuparista ja sinkistä valmistettuun hylsyyn, jonka sisässä olleen lasiampullin Göring oli murskannut hampaidensa välissä viidestoista lokakuuta 1946.

Kansallissosialistisen puolueen eliitille jaettiin samantyyppiset kapselit Berliinin filharmonikkojen viimeisen konsertin päätteeksi kahdestoista huhtikuuta 1945, juuri ennen kaupungin luhistumista. Albert Speer, varustelu- ja sotatuotantoministeri ja Kolmannen valtakunnan

pääarkkitehti, oli koonnut ohjelman, johon kuului Beethovenin viulukonsertto D-duurissa ja sen jälkeen Brucknerin neljäs sinfonia – ”Romanttinen” – sekä viimeiseksi tilaisuuteen sopivasti Brünnhilden aaria. Se on Richard Wagnerin *Jumalten tuhon* kolmannen osan päätösaaria, ja sen aikana valkyyria uhraa henkensä valtavassa polttoroviossa, jonka liekit lopulta hävittävät ihmisten maailman, Valhallan salin sotureineen sekä koko jumalten kunnan. Kun yleisö poistui Brünnhilden tuskanhuudot yhä korvissaan kaikuen, vastassa oli Hitler-Jugendiin kuuluvan *Deutsches Jungvolkin* jäseniä – vasta kymmenvuotiaita lapsia, sillä vanhempien poikien kohtalona oli kuolla barrikadeilla – ja he jakelivat syanidikapseleita pajukoreista kuin kyse olisi seremoniaan kuuluvista lahjoista. Näitä kapseleita käyttivät muiden muassa Göring, Goebbels, Bormann ja Himmler, mutta monet natsijohtajat ampuivat vielä itseään päähän kapselia puraistessaan, sillä he pelkäsivät, että myrkkyy pettäisi tai että sitä olisi tahallaan sabotoitu eikä se toisikaan toivotun kaltaista välitöntä ja kivutonta kuolemaa vaan hitaan ja tuskaisen, jollaisen he olisivat ansainneet. Hitler oli niin varma, että hänen annostaan oli peukaloitu, että hän päätti kokeilla sen tehoa syöttämällä yhden kapselin rakkaalle Blondilleen, saksanpaimenkoiralle, joka oli tuotu hänen seurakseen Führerbunkeriin, missä se nukkui hänen sänkynsä vieressä ja nautti monenlaisista mukavuuksista. Führer mieluummin tappoi lemmikkinsä kuin jätti sen venäläisjoukoille, jotka olivat jo saartaneet Berliinin ja lähestyivät päivä päivältä hänen maanalaista

piilopaikkaansa, mutta hän ei uskaltanut tehdä sitä itse: hän pyysi henkilöäkäriään rikkomaan kapselin eläimen kitaan. Koira – joka oli vastikään synnyttänyt neljä pentua – kuoli välittömästi, kun typpi-, hiili ja kaliumatomista koostuvat pikkuruiset syanidimolekyylit pääsivät sen verenkiertoon ja salpasivat hengityksen.

Syanidin vaikutus on niin kohtalokas, että sen mausta on olemassa vain yksi todistus. Sen jätti intialainen kolmekymmentäkaksivuotias kultaseppä M. P. Prasad, joka onnistui kirjoittamaan kolme riviä nautittuaan ainetta: ”Lääkärit, kaliumsyanidi. Maistoin sitä. Se polttaa kieltä ja maistuu karvaalta”, luki viestissä, joka löytyi ruumiin viereltä itsemurhatarkoitukseen vuokratusta hotellihuoneesta. Myrkyin nestemäinen muoto, joka tunnetaan Saksassa nimellä *Blausäure* (sinihappo), höyrystyy äärimmäisen helposti. Se kiehuu kahdeskymmenessäkuudessa celsiusasteessa ja siitä jää ilmaan heikko, mantelimaisen makea ja hiukan kitkerä tuoksu, jota kaikki eivät pysty erottamaan, sillä siihen tarvitaan tietty geeni, joka puuttuu neljältäkymmeneltä prosentilta maailman ihmisistä. Tämän evoluution oikun vuoksi on luultavaa, että merkittävä osa Auschwitzissa, Majdaneckissa ja Mauthausenissa Zyklon B:llä tapetuista ei edes huomannut, miten syanidin haju täytti kaasukammiot, kun taas toiset kuolivat haistellen samaa aromia, jonka joukkotuhonnan järjestäneet miehet maistoivat puraisessaan rikki itsemurhakapselinsa.

Natsien kuolemanleireillä käytetyn myrkyin edeltäjää – Zyklon A:ta – oli vuosikymmeniä aiemmin ruiskutettu

hyönteismyrkkynä kalifornialaisiin appelsiineihin ja sillä oli hävitetty tätä junanvaunuista, joissa kymmenet tuhannet meksikolaissiirtolaiset olivat matkustaneet salaa Yhdysvaltoihin. Vaunujen puiset seinät saivat kauniin sinisen värin, saman joka on yhä nähtävissä joissakin Auschwitzin tiilissä. Väri muistuttaa syanidin todellisesta alkuperästä, sillä myrkkä johdettiin vuonna 1782 ensimmäisestä modernista synteettisestä pigmentistä, preussinsinisestä.

Väristä tuli heti sensaatio eurooppalaisessa taiteessa. Halvemman hinnan vuoksi preussinsininen korvasi jo parissa vuodessa täysin sen värin, jota taiteilijat olivat renessanssin ajoilta saakka käyttäneet koristamaan enkeleiden tunikoita ja Neitsyt Marian kaapua – eli ultramariinin, hienomman ja kalliimman sinisen pigmentin, jota saatiin jauhamalla Afganistanista Kokchajoen luolista louhittua lapolisulua. Tomuksi hienonnettuna tämä kivi sai aikaan niin syvän indigonsinisen, että sitä pystyttiin kemiallisesti matkimaan vasta 1700-luvun alussa, kun sveitsiläinen maalinvalmistaja Johann Jacob Diesbach loi preussinsinisen. Se tapahtui vahingossa, sillä tosiasiaa hän yritti tuottaa keinotekoisesti karmii-
nia, tätä väriä näet saadaan vain jauhamalla miljoonia kokenillikirvanaaraita, joita elää Meksikon sekä Väli- ja Etelä-Amerikan opuntiakaktuksissa. Nämä hyönteiset ovat niin hauraita, että niitä täytyy käsitellä jopa varovaisemmin kuin silkkiperhosen toukkia, sillä niiden harmaat, hahtuvaiset ruumiit saattavat vaurioitua tuulesta, sateesta tai kylmästä tai ne saattavat päätyä rottien,

lintujen tai toukkien kitaan. Niiden helakanpunainen veri oli kullan ja hopean ohella suurimpia aarteita, joita espanjalaiset valloittajat ryöstivät Amerikan kansoilta. Espanjan kruunu sai täten karmiiniin monopolin, joka kesti monta sataa vuotta. Diesbach yritti rikkoa sen kaatamalla *sale tartaria* (kaliumkarbonaattia) eläinten jäännöksistä valmistettuun tisleeseen, jonka hänen apulaisensa, nuori alkemisti nimeltä Johann Konrad Dippel, oli kehittänyt, mutta sekoituksesta ei syntynytkään toivottua kokenillikirvojen kirkkaanpunaista vaan niin häikäisevän sininen väri, että Diesbach uskoi löytäneensä *hsbd-irytin*, taivaan alkuperäisen värin, legendaarisen sinisen, jota egyptiläiset käyttivät maalatessaan jumaltensa ihoa. Värin kaava oli ollut egyptiläisten pappien hallussa vuosisatoja, kunnes eräs kreikkalainen varas vei sen, ja Rooman valtakunnan tuhon jälkeen se hävisi lopullisesti. Diesbach nimesi uuden värinsä ”preussinsiniseksi” yhdistääkseen lujasti ja tiiviisti sattumanvaraisen löytönsä ja valtakunnan, joka varmasti päihittäisi loistossaan kaikki entiset – hänen olisi näet pitänyt olla paljon viisaampi ja omata kenties jonkinlaisia ennustajanlahjoja, jotta hän olisi kyennyt aavistamaan Preussin valtakuntaa odottavan perikadon. Ylivertaisen mielikuvituksen ohella Diesbachilta puutuivat kaupankäynnin ja talouden perustaidot, eikä hän näin ollen päässyt nauttimaan keksintönsä tuomista materiaalisista hyödyistä, vaan ne lankesivat hänen rahoittajalleen, ornitologi, kielitieteilijä ja hyönteistutkija Johann Leonhard Frischille, joka muutti sinisen värin kullaksi.

Frisch kartutti valtavan omaisuuden preussinsinisen

tukkumyynnillä Pariisiin, Lontoon ja Pietarin putiikkeihin. Voittojen turvin hän osti satojen hehtaarien alueen Spandaun läheltä, minne hän perusti Preussin ensimmäisen silkkitilan. Innokkaana luonnontutkijana Frisch kirjoitti kuningas Fredrik Vilhelm I:lle pitkän kirjeen, jossa hän ylisti pienen silkkiäistoukan ainutlaatuisia ominaisuuksia. Kirjeessä kuvailtiin myös mittavaa maatalousuudistusta, johon Frisch oli saanut idean unes-
saan: hän oli nähnyt mulperipuiden kasvavan valtakunnan jokaisen kirkon pihalla ja niiden smaragdinvihreiden lehtien ruokkivan *Bombyx morin* toukkia. Kuningas Fredrik toteutti suunnitelman vaatimattomassa mittakaavassa, mutta yli kaksisataa vuotta myöhemmin Kolmas valtakunta tarttui siihen vimmana. Natsit istuttivat puita miljoonittain autioille tonteille ja asuinkorttelien ja koulujen pihoille, hautausmaille, sairaaloihin ja parantoloihin sekä uutta Saksaa halkovien maanteiden varsille. Pienviljelijöille jaettiin oppaita, joissa kuvattiin yksityiskohtaisesti valtion hyväksymät tekniikat kerätä ja käsitellä silkkiäistoukkia: ne piti keräämisen jälkeen panna ainakin kolmeksi tunniksi kiehuvan kattilan päälle, jotta höyry tappaisi ne hitaasti eikä kallisarvoinen materiaali, johon ne olivat kotoituneet, vaurioituisi vähääkään. Sama menetelmä oli esitelty myös Frischin magnum opuksessa, kolmiosaisessa teoksessa, jolle hän omisti viimeiset kaksikymmentä vuottaan ja johon hän oli luetteloinut lähes mielipuolisen pikkutarkasti Saksan kolmesataa kotoperäistä hyönteislajia. Teoksen viimeisessä osassa esitellään kenttäsirkan koko elämä toukkavaiheesta

uroksen soidinkutsuun, terävään siritykseen, joka on läpitunkevaa kuin vauvan itku. Frisch kuvaili lisäksi sirkkojen parittelua ja sitä, miten naaras laskee munat, joiden väri muistuttaa hämmästyttävän paljon preussinsinistä, pigmenttiä, joka oli tehnyt hänestä rikkaan ja jota taiteilijat kaikkialla Euroopassa alkoivat käyttää heti, kun se saapui kauppoihin.

Ensimmäinen merkittävä taideteos, jossa väriä käytettiin, oli hollantilaisen Pieter van der Werffin vuonna 1709 maalaama *Kristuksen hautaus*. Siinä pilvet peittävät horisonttia ja Neitsyen kasvoja varjostava kaapu loistaa sinisenä heijastellen Messiasta ympäröivien opetuslasten kokemaa surua. Kristuksen paljas ruumis on niin kalpea, että se valaisee polvistuneen naisen kasvoja tämän suudellessa hänen kämmenselkäänsä kuin haluaisi huulillaan polttaa umpeen rautanaulojen jättämät haavat.

Rauta, kulta, hopea, kupari, tina, lyijy, fosfori, arseeni – 1700-luvun alussa ihminen tunsikin vain kourallisen alkuaineita. Kemia ei ollut vielä erkaantunut alkemiasta, ja arvoituksellisilla nimillä tunnetut aineet kuten vismutti, vihtrilli, sinooperi ja amalgaami saivat toimia kasvualustana kaikenlaisille odottamattomille sattumuksille. Preussinsinistäkään ei olisi syntynyt ilman nuorta alkemistia, joka oli töissä siinä maalinvalmistamossa, jossa kyseinen väri keksittiin. Johann Konrad Dippel oli oman lausumansa mukaan pietistinen teologi, filosofi, taiteilija ja lääkäri, vaikka panettelijat pitivät häntä pelkkänä huijarina. Hän syntyi pienessä Frankensteinin linnassa Länsi-Saksassa lähellä Darmstadtia, ja jo

nuoresta pitäen hän huokui poikkeuksellista karismaa ja osasi sekoittaa seurassaan liian pitkään olleiden pään. Hän oli niin vakuuttava, että onnistui voittamaan puolelleen yhden aikansa merkittävimmistä tieteellisistä ajattelijoista, ruotsalaisen mystikon Emanuel Swedenborgin, joka oli alkuun hänen innokkaimpia oppilaitaan mutta kääntyi lopulta hänen pahimmaksi viholliseksi. Swedenborgin mukaan Dippelillä oli kyky etäännyttää ihmiset uskosta ja sen jälkeen riistää heiltä järki ja hyvyys ja ”jättää heidät houreiden armoille”. Eräässä kiihkeimmistä herjakirjeistään Swedenborg rinnastaa hänet itse Saatanaan: ”hän on kurjin paholainen, täysin vailla periaatteita ja yleisesti kaikkia vastaan”. Tällainen kritiikki ei hetkauttanut Dippeliä, joka oli tullut immuuniksi häväistykselle vietettyään seitsemän vuotta vankilassa kerettiläisten ajatustensa ja menetelmiensä vuoksi. Kärsittyään tuomionsa hän ei enää edes pyrkinyt inhimillisyyteen: hän suoritti lukemattomia kokeita niin elävillä kuin kuolleilla eläimillä, joita hän leikkeli innokkaasti. Hänen tavoitteenaan oli jäädä historiaan ensimmäisenä ihmisenä, joka onnistuisi siirtämään sielun ruumiista toiseen, mutta sen sijaan legendaarisen maineen synnyttivät hänen äärimmäinen julmuutensa ja kieroutunut nautinto, jota hän koki käsitellessään uhriensa jäänteitä. Teoksessaan *Vitae animalis morbus et medicina suae vindicata origini*, jonka Leidenin yliopisto julkaisi pseudonyymillä Christianus Democritus, Dippel väitti keksineensä elämän eliksiirin – nestemäisen version viisasten kivistä – joka paransi minkä tahansa

sairauden ja antoi juojalleen ikuisen elämän. Hän koetti vaihtaa reseptin Frankensteinin linnan omistusoikeuteen, mutta litkulle ei löytynyt muuta käyttötarkoitusta kuin toimia hyönteismyrkkinä ja -karkotteena, niin verrattoman pahalle se löyhkäsi, siihen kun oli sekoitettu verta ja mätiä sorkkia, luita ja sarvia. Saman ominaisuuden vuoksi satoja vuosia myöhemmin Saksan armeija käytti toisessa maailmansodassa tuota tahmeaa, pikimäistä nestettä kemiallisena aseena, joka ei kuitenkaan ollut tappava ja vältti täten Geneven sopimuksen pykälät. Seosta kaadettiin kaivoihin Pohjois-Afrikan aavikoilla, missä saksalaisia ajoivat takaa kenraali Pattenin joukot tankkeineen. Yksi Dippelin eliksiirin ainesosista synnytti lopulta sinisen värin, joka koristi paitsi van Goghin *Tähtikirkasta yötä* ja Hokusain maalausta *Kanagawan suuri aalto* myös Preussin armeijan jalkaväen univormuja, aivan kuin värin kemiallisessa rakenteessa olisi jotakin, mikä kutsuisi väkivaltaan, jokin varjo, jokin perustavanlaatuisen tahra perintönä alkemistilta, joka silpoi kokeissaan eläviä eläimiä, kokosi niiden osista hirveitä epäsikiöitä ja yritti sitten herättää niitä henkiin sähkövirralla. Nämä hirviöt innoittivat Mary Shelley'n kirjoittamaan mestariteoksensa *Frankenstein: uusi Prometheus*, jonka sivuilla hän varoitti sokeasta uskosta tieteseen, vaarallisimpaan ihmisen kyvyistä.

Kemisti, joka keksi syanidin, sai kokea tuon vaaran omissa nahoissaan: vuonna 1782 Carl Wilhelm Scheele sekoitti preussinsinistä sisältävää astiaa lusikalla, johon oli jäänyt rikkihappoa, ja tuli näin luoneeksi modernin

ajan merkittävimmän myrkyn. Hän antoi uudelle yhdisteelle nimeksi ”preussinsinihappo” ja käsitti välittömästi, miten valtavia mahdollisuuksia sen reaktiivisuus tarjosi. Sen sijaan hän tuskin osasi aavistaa, että 1900-luvulla, kaksisataa vuotta hänen kuolemansa jälkeen, yhdisteellä oli niin monia teollisia, lääketieteellisiä ja kemiallisia käyttötarkoituksia, että sitä valmistettiin kuukausittain sellainen määrä, joka olisi riittänyt myrkyttämään kaikki maapallon ihmiset. Scheele on turhan vähälle huomiolle jäänyt nero, eivätkä tähdet suosineet häntä elinaikanakaan: vaikka hän oli kemisteistä se, joka löysi eniten alkuaineita (yhdeksän, muun muassa hapen, jota hän kutsui ”tuli-ilmaksi”), hän joutui jakamaan kunnian löydöistään vähemmän lahjakkaiden tutkijoiden kanssa, jotka ehdivät julkaista vastaavia tuloksia häntä ennen. Scheelen kustantajalta kesti viisi vuotta julkaista kirja, jonka ruotsalaistutkija oli laatinut pietetillä ja antaumuksella. Hän oli niin omistautunut työlleen, että usein hän jopa haisteli ja maisteli uusia aineita, joita onnistui laboratoriossaan luomaan. Vaikka hän ei onneksi tehnyt niin ”preussinsinihapollen” – se näet olisi tappanut hänet parissa sekunnissa – tuo huono tapa vei häneltä hengen jo neljäkymmenenkolmen vuoden iässä. Hän kuoli maksa rauniona ja ruumis täynnä märkiviä rakkuloita. Liikuntakykynsäkin hän oli menettänyt, koska niveliin oli kertynyt niin paljon nestettä. Samankaltaisista oireista kärsivät myös tuhannet eurooppalaiset lapset, sillä leluja ja makeisia oli värjätty arsenikkipohjaisella värillä, jonka Scheele oli valmistanut sen myrkyllisyydestä tietämättä.

BENJAMÍN LABATUT syntyi vuonna 1980 Rotterdamissa mutta varttui Haagissa, Buenos Airesissa ja Limassa. Nykyään hän asuu Santiagossa Chilessä. Labatut ei ollut 25-vuotiaana kirjoittanut vielä sanaakaan proosaa, ja hän epäili jo olevansa liian vanha kirjailijaksi, kunnes tapasi vanhan chileläisen runoilijan. Sen jälkeen hän on kirjoittanut useita kiitetyjä teoksia, joista kolmas, *Maailman kauhea vihreys*, oli ehdolla mm. vuoden 2021 kansainvälisen Booker-palkinnon saajaksi.

Häikäisevä romaani lipuu ennakkoluulottomasti faktan ja fiktion välillä W. G. Sebaldin hengessä ja valottaa 1900-luvun keskeisten tiedemiesten vaiheita, läpimurtoja ja keskinäisiä suhteita. Labatut tutkii varmoin ottein, minkälaisia kauhuja täydellisen ymmärryksen tavoittelu voikaan synnyttää.

”Nerokas, monisyinen ja syvästi ravisteleva.”

THE GUARDIAN

”Äärettömän hienosti kirjoitetun teoksen tapa yhdistellä seipettä ja historiaa ei lakkaa kiehtomasta.”

THE IRISH TIMES

Päällys: Tuomo Parikka

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-4176-0